

A három eredendő valóságról

1. Vajon mi okozta, hogy a lelkek megfélemedtek Istenatyjukról, és jóllehet Annak a világnak a részei és egészen őhozzá tartoznak, sem önmagukat, sem őt nem ismerik többé? A vakmerőség jelentette számukra a rossz kezdetét, a keletkezés és az első másság, végül pedig az, hogy Önmagukhoz akartak tartozni. Miután tehát előbukkantak, megőrültek függetlenségüknek, túlságosan is kihasználták, hogy kedvük szerint mozoghatnak, az ellenkező irányba iramodva a lehető legmesszebbre szakadtak Onnan, és immár nem is tudták, hogy Ott az ő hazájuk. Mint amikor a gyermeket közvetlenül születése után elszakítják az atyjától, majd hosszú időn át tőle távol nevelkedik, és nem is tudja, ki az apja, sem azt, hogy kicsoda ő maga. A lelkek tehát, miután sem az Istent, sem önmagukat nem látták többé, önmagukat semmibe vették, hiszen fogalmuk sem volt a származásukról, a többi dolgot kezdték tisztelni, és minden egyebet inkább csodáltak, mint saját magukat. Azoktól jöttek elragadtatásba, azokat szerették és azokon csüggték, miáltal a lehető legnagyobb mértékben elszakadtak mindattól, amitől tiszteletlenül elfordultak. Így tehát az itteni dolgok nagyra becsülése és önmaguk semmibe vevése volt az oka annak, hogy az Istenségről teljesen megfélemedtek. Mert aki más után fut és mást csodál, már azzal is, hogy fut utána és csodálja, elismeri magát- [END-p223] ról, hogy rosszabb, mint az. Ha pedig önmagát a keletkező és elpusztuló dolgoknál rosszabbnak, sőt mindazok közül, amik számításba jönnek, a legértéktelenebbnek és leghalandóbbnak tartja, akkor az Istennek sem természetét, sem erejét fel nem foghatja elméjében. Éppen ezért kettős beszédet kell intéznünk azokhoz, akik így vannak vele, hátha visszafordíthatnánk őket az ellenkező irányba, az elsők felé és felvezethetnénk egészen a legmagasabbhoz, az Egyhez és Elsőhöz. Miféle lesz ez a két beszéd? Az egyik majd kimutatja azoknak a dolgoknak az értéktelenségét, amelyek a lélek előtt most becsben állnak - ezt azonban majd máskor fogjuk részletezni. A másik pedig megtanítja és emlékezteti a lelket arra, hogy milyen előkelő származással és magas méltósággal dicsekedhet. Ez a beszéd előbbre való a másikinál és világos kifejtése a másikat is nyilvánvalóvá teszi. Most tehát ezt kell kifejtenuünk, mivelhogy közel áll ahhoz, amit keresünk, és egyben elő is készítíti azt a másikat. Hiszen a lélek az, aki keres, és meg kell tudnia, kicsoda ő, aki keres, hogy előbb önmagát ismerje meg, vajon képes-e efféle dolgok kutatására, van-e szeme a látásukhoz és érdemes-e kutatnia. Mert ha itt olyasmiről van szó, ami idegen tőle, minek kutatnia? Ha viszont vele rokon dolgokról van szó, akkor igenis rátartozik a kutatásuk és képes is lesz megtalálni őket.

2. Először is azt vegye fontolóra minden lélek, hogy ő alkotott meg minden élőlényt, életet

lehelve beléjük, azokat is, amelyeket a föld, azokat is, amelyeket a tenger táplál, és a levegőben szárnyalókat, valamint az égben lakozókat, az isteni csillagokat is. Ő hozta létre a napot, ő ezt a nagy égboltot, ő rendezte el, ő forgatja meghatá- [END-p224] rozott rend szerint, ő maga azonban más természetű lény, mint azok, amelyeket berendez, mozgat, életre kelt. Szükségképpen értékesebb náluk, mivel ezek keletkeznek és elpusztulnak aszerint, hogy ő elhagyja őket vagy éppen életet ad nekik. Ő maga viszont örökkévaló, hiszen „önmagát nem hagyja el”.

Hogy a lélek mi módon ad életet a mindenségnek és az egyes lényeknek, a következőképpen értheti meg. Vegye szemügyre a nagy lelket mint egy másik lélek, aki nem kicsiny, ha már méltóvá vált e nézésre azáltal, hogy, megszabadult a káprázattól és mindattól, ami a többi lelket bűvöletben tartja, és most nyugodt állapotban van. De ne csupán a teste legyen nyugodt, amely körülveszi, ne csupán az ő teste háborgása csituljon el, hanem köröskörül minden: legyen nyugodt a tenger, nyugodt a föld, a levegő és maga az ég is, amely közülük a legjobb. És ekkor gondolja el ez a lélek, amint a mozdulatlan égboltba kívülről szinte beömlik, bezúdul mindenünnen a lélek, és mindenünnen áthatja és megvilágítja amiképpen a sötét felhő is fényleni kezd a ráragyogó napsugártól, amely aranyos külszint kölcsönöz neki. Ugyanígy a lélek is: behatolt az ég testébe, életet adott neki és halhatatlanságot, és fölébresztette mozdulatlanságából. Az pedig a lélek bölcs irányítása mellett örök mozgásba lendült és boldog élőlény lett. A lélek beléköltözésével méltóságot nyert, noha azelőtt halott test volt csupán, föld és víz, vagy inkább az anyag sötétsége, nem létező, az, amit gyűlölnék az istenek, amint valaki mondja.

Ámde még világosabbá és nyilvánvalóbbá válik a lélek ereje, ha meggondoljuk, hogyan veszi körül, hogyan [END-p225] hajtja önnön akaratával az égboltot. Ő ugyanis az egész égboltnak, annak teljes terjedelmében odaadta magát, és benne minden teret, kicsit és nagyot, lélekkel töltött meg, márpedig a testnek egyik része erre, a másik arra van, az egyik ilyen, a másik olyan helyzetben van, akadnak, amelyek éppen átellenben helyezkednek el, a többiek pedig ilyen-olyan távolságban egymástól. Nem így a lélek, amely nem szakadozik részekre, nem egy-egy lélekrész élteti az egyes dolgokat, hanem minden az egész lélek által él, és a lélek mindenestül jelen van mindenütt, mert nemző atyjához hasonlít abban is, hogy egy, és abban is, hogy mindenütt jelen van. Noha az ég sok, más itt és más ott, a lélek ereje által mégis egy és ugyancsak őáltala isten ez a világ. És isten a nap is, mivel lélek van benne és istenek a többi csillagok is, és mi is, ha egyáltalán vagyunk valamik, ezáltal vagyunk, hiszen „a holtak szemétnél is megvetendőbbek”. Ami pedig oka annak, hogy az istenek - istenek, az csak egy náluk is tiszteletreméltóbb isten lehet. Hasonló hozzá a mi lelkünk is, és ha járulékaik nélkül, a maga tisztaságában vizsgálod, ugyanazt a méltóságot találod meg benne, mint a lélekben általában: valamit, ami értékesebb mindannál, ami testi. Az ugyanis nem egyéb, mint föld. De még ha tűz is, micsoda annak a perzselése? S mindaz, ami ezekből áll össze? Még ha vizet teszel is hozzá vagy levegőt. Ha viszont azért érdemes a testi dolgok után

törekedni, mert lélek van bennük, ugyan mi értelme odahagyni önmagunkat, és valami más után törekedni? Ha a másikban megcsodálsz a lelket, valójában önmagadat csodálsz.

3. Mivel tehát a lélek ilyen értékes és isteni dolog, [END-p226] bízzál most már benne, hogy rajta keresztül elérheted az Istent, ez pedig elegendő ok arra, hogy felemelkedj Hozzá. Egyáltalán nem kell messzire menned, hogy rátalálj, és nem sok dolog választ el Tőle. Ragadd meg tehát azt, ami ennél az isteni léleknél is istenibb, a lélek felső szomszédját, ami után következik és amiből származik a lélek. Mert ha olyan nagyszerű is a lélek, amilyenek fejtegetésünk megmutatta, mégsem egyéb, mint a szellem képmása. Amiképpen a kimondott gondolat a lélekben rejtezőnek képmása, ugyanígy a lélek is a szellem gondolata, mindenestül a szellem megnyilvánulása, élet, amelyet a szellem kibocsát magából, hogy önálló létre keljen. A tűznél is megkülönböztethetjük azt a melegséget, amely egy vele, attól, amelyet kisugároz magából. A szellem esetében azonban nem úgy kell érteni a megnyilvánulást, minthogyha kiömlene belőle, hanem a benne ható megnyilvánulás megmarad őbenne, a másik pedig önálló létre kel. Miután tehát a lélek a szellemtől származik, szellemi természetű, és szelleme gondolkodásban nyilvánul meg, beteljesedése pedig megintcsak a szellemtől jön, amiképpen az apának is föl kell nevelnie azt, akit nemzett, mivel önmagához képest tökéletlennek nemzette. A lélek léte tehát a szellemtől származik, és a lélek azáltal lesz ténylegesen egy önnön fogalmával, hogy látja a szellemet. Amikor ugyanis a szellemre tekint, önmagán belül és sajátjának tudja mindazt, amit megismer és amin munkálkodik. És egyedül azt lehet a lélek tevékenységének nevezni, amit szellemi módon végez, vagyis saját magából fejt ki; ami rosszabb ennél, az máshonnan származik és ez a lélek csak elszenvedti azt. A szellem tehát még istenibbé teszi [END-p227] a lelket azáltal, hogy ő az atyja és azáltal, hogy jelen van a számára. Hiszen egyedül csak az választja el őket, hogy különböznek, amennyiben a lélek a szellem után következik és ő a befogadó, a szellem pedig a forma szerepét tölti be. A szellemnek még az anyaga is szép, mert szellem-arcú és egyszerű. Hogy milyen lehet a szellem, már abból is látható, hogy nagyobb a léleknél, amely pedig ilyen nagyszerű.

4. Mindazonáltal a következőkből is belátható. Ha valaki nagyságáért, szépségéért és örök mozgása rendjéért a benne lévő látható és láthatatlan istenekkel, daimónokkal s valamennyi állattal és növényel együtt megcsodálja ezt az érzékelhető világot, akkor emelkedjen fel ennek ösképéhez, az igazibb világhoz, és lássa meg mindezt ott is, mint megannyi szellemi létezőt, amelyek örökkévalóan Ott nyugszanak önnön tudatukban és életükben. Azután lássa meg ezek vezérét, a vegyítetlen szellemet és a mérhetetlen bölcsességet, valamint az igazán Kronosz uralma alatt álló életet, mivelhogy Kronosz nem más, mint a fiú-isten, a bőség istene, a szellem. Ő ugyanis minden halhatatlant magába foglal: mindent, ami szellem, mindent, ami isten, mindent, ami lélek, és mindezt örök nyugalomban. Hiszen miért is akarna megváltozni, ha egyszer jól van? Vagy hová iparkodnék, ha egyszer minden önála van? De még gyarapodni sem kíván, lévén a lehető legtökéle-

tesebb. Miáltal az is mind tökéletes, ami nála van, mert csak így lehet ő is minden tekintetben tökéletes, nem lévén benne semmi, ami nem ilyen, semmi, aminek a léte egyben nem megismerés. Ez a megismerés azonban nem keresés, hanem birtoklás. Boldogságát sem máshonnan [END-p228] kapja, hanem Ott minden az örökkévalóságban létezik, és ez az igazi örökkévalóság. Ezt utánozza az idő, amely a lélek körül forog, örökké odahagyva egyik dolgot a másikért. Mert a lélek körül mindig valami mást találunk, hol Szókratészt, hol egy lovat, mindig egy bizonyos létezőt. A szellem viszont minden. Őbenne minden ugyanott van és ugyanott tart. A szellem csak a „van”, örökké a „van” és sohasem az eljövendő, mivelhogy akkor is van; és nem is az elmúlt, Ott ugyanis semmi sem múlik el, hanem minden örökké fennáll, minthogy minden azonos önmagával, mintha csak úgy szeretné önmagát, ahogyan van. Egyenként mindegyik szellem és létező, és az egész együtt az egyetemes szellem és az egyetemes létező. A szellem a megismerésben létrehozza a létezőt, a létező pedig azáltal, hogy megismerhető, megismerést és létet ajándékozik a szellemnek.

A megismerésnek viszont valami más az oka, és ez az oka a létezőnek is. Tehát a kettőnek egyszerre valami mindkettőtől különböző az oka. Ez a kettő ugyanis egyszerre van és együtt van, és nem hagyja el egymást, mivel azonban ketten vannak, ez az egy egyszerre szellem és létező, megismerő és megismerhető. Szellem, amennyiben megismerő, létező, amennyiben megismerhető. Mert nem jöhetne létre megismerés, ha nem volna másság és azonosság. Így tehát az elsők ezek lesznek: szellem, létező, másság, azonosság. Hozzá kell még venni a mozgást és a nyugalmat: a mozgást a megismerés miatt, a nyugalmat pedig azért, mert ugyanazt ismeri meg. A másságot azért, hogy megismerő és megismerhető lehessen, különben, ha a másságot elveszed, egyé lesz és hallgatni fog. Továbbá, amit a megismerő meg- [END-p229] ismer, egymáshoz képest az is más és más. Végül az azonosságra azért van szükség, mert a szellem egy önmagával, mégpedig valami mindenben közös egy. A dolgok különbözősége pedig másság. És hogy így megsokasodtak, számot és mennyiséget képeznek, egyenkénti sajátosságuk pedig minőséget. Belőlük veszi kezdetét azután minden más.

5. Sok tehát ez az isten a lélek fölött. A léleknek pedig, amely hozzá kötődik, megadatik, hogy ezek között legyen, hacsak nem akar elszakadni onnan. Amikor tehát megérkezik a szellemhez, szinte egyé válik vele, megkérdi: kicsoda hát, aki ezt nemzette, aki egyszerű és előbbi ennél a sokaságnál, aki oka annak is, hogy van és annak is, hogy sok, aki a szám alkotója? A szám ugyanis nem első. A kéttőség előtt ott van az Egy, a kettőség pedig a második, az Egyből ered és az Egy határozza meg, önmagában azonban meghatározatlan. Amikor meghatározást nyer, akkor már szám, és pedig abban az értelemben szám, hogy lényeg. Továbbá szám a lélek is. Mert az első létezők nem lehetnek sem tömeg, sem pedig nagyság. Ezek a durva dolgok későbbiek és csak az érzékelés véli őket létezőnek. A magban sem a nedvesség a fontos, hanem az, ami nem látható, ez pedig szám és gondolat. Tehát az a bizonyos ottani szám és a kéttőség nem más, mint gondolatok és szellem.

Mármost a kettősség meghatározatlan, amennyiben „nyersanyagnak” tekinthető, a szám viszont, amely belőle és az Egyből áll elő, megannyi forma, és a szellem a benne létrejött formáktól nyert „alakot”. Bizonyos értelemben az Egynek köszönheti alakját, egy másik értelemben önmagának, éppúgy, mint a nézés, amely [END-p230] éppen lát. A megismerés ugyanis olyan látás, amely a kettőben látja az Egyet.

6. Hogyan lát tehát a szellem és mit lát, és egyáltalán, hogyan lett létező, hogyan jött létre Abból, hogy azután láthasson is? Mert a lélek immár belátja, hogy mindezeknek szükségképpen létezniük kell, ugyanakkor vágyik megtudni azt, amiről a régi bölcsék között is annyi szó esett: hogyan jöhetett létre az Egyből - ha egyszer olyan, amilyenek mondani szokták - bármi is, legyen az sokaság, kettősség vagy szám, miért nem maradt meg az Egy önmagában, miért áradt ki belőle az a nagy sokaság, amely a létezők világában látható, s amelyet Őreá szeretnénk visszavezetni. A következőképpen mondhatjuk el ezt, miután magát az Istent hívtuk segítségül, nem hangos szóval, hanem lélekben imára terjesztve felé önmagunkat, mert ezen a módon tudunk imádkozni Őhöz, egyedül az Egyedülihez. Mivelhogy Ő, hogy úgy mondjuk, a templom szentélyében van önmagában, túl mindenben, teljes nyugalomban, ezért, aki meg akarja látni, az szemlélje a már „kívül” felállított „szobrot”, pontosabban azt a „szobrot”, amelyik elsőnek tűnt elő és a következőképpen jelent meg: minden mozgó dolog szükségképpen valami felé mozog, Őneki viszont nincsen mifelé mozognia, Őrá tehát nem állíthatjuk, hogy mozog, hanem, ha létrejön valami Őutána, az csak úgy jöhetett létre, hogy Ő örökösén önmaga felé fordult. Távol álljon tőlünk az időbeli keletkezés gondolata, amikor az örökké létezőkről beszélünk. Ha beszéd közben mégis rájuk fogjuk a keletkezést, ez csak az oksági kapcsolat és a rangsor megjelölését szolgálja. Ennek értelmében tehát azt kell mondanunk, [END-p231] hogy ami Abból születik, úgy születik, hogy Az nem mozdul. Ha ugyanis megmozdulna, és úgy jönne létre valami, az Tőle számítva a mozgás után harmadiknak jönne létre és nem másodiknak. Ő tehát mozdulatlan és ha van Őutána második, ez csak úgy jöhetett létre, hogy Ő nem hajlott feléje, nem is akarta, és egyáltalán meg se mozdult. Hát ez hogyan lehetséges? S miként gondoljuk el azt a valamit, amely ott marad Őkörülötte? Mint egy sugárkört, amely Belőle lép ki, miközben Ő változatlan marad. Mint azt a ragyogást, amely a nap körül van és szinte körül táncolja és szakadatlanul születik belőle, miközben Ő változatlan marad. Minden létező, mindaddig, amíg fennáll, a benne rejlő képességnél fogva szükségképpen kibocsát önnön lényegéből önmaga köré és önmagán kívülre egy őhöz kötődő másik létezőt, amely, mint valami ősképre, arra hasonlít amiből kisarjad. A tűz meleget sugároz magából, és a hó nem tartogatja magánál a hideget, leginkább azonban az illatos dolgok tanúskodnak erről: mindaddig, amíg megvannak, köröskörül kiárad belőlük valami, amit mindenki élvezhet, aki a közvetlen közelükben van. Minden, ami beteljesedik, szül valamit, ami pedig öröktől fogva teljes, öröktől fogva s örökkévalót szül, de olyat, ami kisebb önála. És amelyik a legtökéletesebb? Rőla mit

mondjunk? Nem születhet Belőle más, csak az, ami Őutána a legnagyobb. Őutána pedig legnagyobb a szellem, és ez a második. A szellem ugyanis látja Őt és rászorul, de egyedül csak Őrá, Ő viszont egyáltalán nem szorul rá a szellemre. Ami a szellemnél nagyobból születik, az szellem, a szellem pedig nagyobb minden másnál, mivel minden más őutána következik. A lélek is [END-p232] a szellem gondolata és egyik megnyilvánulása, mint ahogyan a szellem Amazé. A lélekben lévő gondolat azonban már homályos, hiszen a lélek csak képmása a szellemnek, ezért neki a szellemre kell tekintenie. A szellemnek pedig ugyanezért Arra kell tekintenie, mert csak így lehet szellem. Nem azért nézi Őt, mert külön van Tőle, hanem mert Őutána következik és nincsen semmi közöttük, amiképpen nincs a lélek és a szellem között sem. Minden, ami születik, a szülőjére vágyik és őt szereti, kiváltképpen, ha szülő és szülőtte magukban vannak. Ha pedig a szülő nem más, mint éppen a Legjobb, akkor szülőtte szükségképpen együtt van Ővele, annyira, hogy csupán a más-volta választja el Őtőle.

7. A szellemet pedig, hogy világosabban szóljunk, először is azért mondjuk az Ő képmásának, mert úgy kell lennie, hogy az Ő szülőtte valamiképpen Ő maga, sok mindent megőriz Belőle, és hasonlít Hozzá, mint a fény a naphoz. Ő azonban nem szellem. Hogyan szülhet mégis szellemet? Úgy, hogy önmaga felé fordult és látni kezdett, és ez a látás a szellem. Ami ugyanis felfog valami mást, az vagy érzékelés vagy szellem. [...] Az érzékelést pedig vonalhoz hasonlíthatjuk, és így tovább [...]. A kör azonban természete szerint részekre osztható, Az viszont nem. Vagy talán itt is azt kell mondanunk, hogy egy, de ez az egy mindennek a lehetőségét jelenti. Így tehát a megismerés, a lehetőségből mintegy kiszakadva, azt szemléli, aminek Ő a lehetősége. Máskülönben nem volna szellem. Hiszen Az már magától is „érzi magában” a hatalmát, hogy Ő lehetőség a létezésre. A szellem viszont a maga kedvéért el is határolja önmaga számára a létezést, a Tőle kapott képesség segítségével, [END-p233] minthogy pedig a létezés, mondhatni, egy rész azok között, amik Hozzá tartoznak és Belőle erednek, erejét is Tőle nyeri, és Általa és Belőle teljesebb létezővé. És látja, hogy Onnan kapja, mint osztható az oszthatatlantól, az életet is, a megismerést is és mindent, mivelhogy Az semmi sem a mindentől. Azért lehetett minden Őbelőle, mert Őt nem nyugözi semmilyen forma. Ő ugyanis csupáncsak egy. Ha minden volna, akkor a létezők között volna a helye. Ezért azután Ő semmi sem mindabból, amit a szellem magába foglal, hanem Őtőle van mindez, és ezért is nevezzük ezeket lényeknek, mivelhogy meghatározottak és „alakja” van mindegyiknek. A létezőt nem meghatározatlanságban kell szemlélni, hanem rögzíteni kell határral és állandósággal. Az állandóság pedig a szellemi dolgok esetében meghatározottságot és alakot jelent, és ez az, amitől önálló létet nyernek. Ez tehát ennek a szellemnek a származása. Úgyis való, hogy a szellem, a legtisztább, ne máshonét, hanem az első kezdetből sarjadjon ki. Amikor pedig létrejött, önmagával együtt immár az összes létezőt létrehozta, az ideákat teljes szépségükben, és az összes szellemi istenséget. És telve van mindazzal, amit nemzett, mintha csak újra lenyelte volna

őket, ami azt jelenti, hogy magában tartja, nehogy kihulljanak az anyagba, és Rheánál kelljen nevelkedniük, amint azt a maguk rejtélyes nyelvén a misztériumok és az istenekről szóló mítoszok tanítják: mielőtt Zeusz megszületne, Kronosz, a legbölcsebb isten ismét magához veszi, amit nemzett, miáltal telítve van és nem más, mint szellem (*nusz*) a bőségben (*korosz*). Úgy mondják, hogy ezek után nemzette Zeust, amikor már telítve volt. Íme, lelket nemz a szellem, a betelje- [END-p234] sült szellem. Mivelhogy teljes volt, nemzenie kellett: ekkora erő nem maradhatott magtalan. Ámde a gyermek ezúttal sem lehetett nagyobb a nemzőjénél, hanem csak kisebb, csak képmás, ugyanúgy meghatározatlan, mint előbb a szellem, de nemzője meghatározza és mintegy formába önti. A szellem sarjadéka valamiféle gondolat, önálló létező, az értelmi képesség. Ez az, ami a szellem körül mozog, a szellem fénye és róla le nem váló nyoma. Egyfelől hozzátapad, miáltal eltelik vele, élvezi őt, részesedik belőle és képes a megismerésre, másfelől azonban érintkezik az utána következőkkel, jobban mondva ő maga hozza is létre ezeket, amelyek a léleknél szükségképpen rosszabbak. Róluk majd később fogunk beszélni. Az isteni dolgok eddig tartanak.

8. Ez a magyarázata ama bizonyos platóni hármasságnak is: A mindenek Királya körül helyezkedik el minden - ezen az első létezőt érti -, azután a Második veszi körül a másodikat, a harmadikat pedig a Harmadik. Azt mondja, hogy az oknak is van atyja, oknak pedig a szellemet nevezi, mert a világ alkotója nála a szellem és ez alkotta a lelket abban a bizonyos vegyítődényben. Az oknak pedig, vagyis a szelleme, a Jó az atyja, mondja, az, ami túl van a szellemen és túl van a létezőn. Továbbá több helyütt ideának nevezi a létezőt és a szellemet. Eszerint Platón tudta, hogy a Jóból származik a szellem, és a szellemből a lélek, és ezek a tanítások nem újak és nem most hangzottak el először, hanem már régóta ismeretesek, még ha nem is fejtették ki őket részletesen, mostani fejtegetéseink csak amazok magyarázatául szolgálnak. E tanok ősrégi voltát pedig éppen magának Platónnak az írásaiból igazolhatjuk. Korábban [END-p235] Parmenidész is ezt a nézetet vallotta, amennyiben azonosnak mondta a létezőt és a szellemet, s a létezőt az érzékelhető valóságon túlra helyezte. Ezt mondja ugyanis: megismerni és létezni ugyanaz. Ugyanakkor ezt mozdulatlanak állítja, annak ellenére, hogy megismerést tulajdonít neki, vagyis minden testi mozgást elvesz tőle, hogy ily módon változatlan maradjon, és gömbhöz hasonlítja, mivel mindent körülvesz és magába foglal, és mivel a megismerés nem kívülről történik, hanem benne magában. Minthogy azonban műveiben ezt egynek nevezi, az a vád érte, hogy ez az egy bizony sok. A platóni Parmenidész már pontosabban beszél, amikor különválasztja az első egyet, amely a tulajdonképpeni Egy, a másodiktól, amelyet ő „sok-egynek” nevez és a harmadiktól, amely „egy és sok”. Ilyenformán az ő tanítása is egybehangzik a három természet tanával.

9. Anaxagorasz, amikor a tiszta és nem-vegyülő szellemről beszél, maga is egyszerűnek gondolja az Elsőt és különállónak az Egyet, de a részletes kifejtéssel, mint afféle régi filozófus, adós marad. Hérakleitosz is tudta, hogy az Egy örökkévaló és szellemi természetű, mert a test az, ami örök

keletkezésben és áramlásban van. Empedoklésznál a viszály az, ami szétválaszt, és a szeretet az Egy. Ezt ő is testetlennek tartja, és nála az elemek töltik be az anyag szerepét. Később Arisztotelész, azt, ami az Első, különállónak és szellemi természetűnek tartja, de azzal, hogy önmegismerést tulajdonít neki, megint csak nem-elsővé teszi. Amikor pedig sok más szellemi lényt is feltételez, mégpedig annyit, ahány szféra van az égben, hogy mindegyikük egy-egy szférát mozgasson, másképpen határozza meg a szel- [END-p236] lem világot, mint Platón, és mivel a szükségszerűséget nem látja, az ésszerűsége hagyatkozik. Mindazonáltal érdemes volna megvizsgálni, vajon ésszerű-e ez így. Mivel valamennyi szféra egyetlen rendbe tartozik, ésszerűbb, ha az összes egy valamire, az elsőre tekint. Azt is meg lehetne kérdezni, vajon az a sok szellemi lény önálló egy valamiből, az elsőből származik-e, vagy éppenséggel több kezdet létezik a szellemi lények körében. Ha egy valamiből, akkor világos, hogy ezek hasonlóképpen helyezkednek el, mint az érzékelhető világban a szférák, ahol is egyik a másikat körülveszi, és egy, a legkülső uralkodik rajtuk. Ugyanígy az első Ott is körülvenné a többit és ez volna a szellemi világ. És ahogyan idelent nem üresek a szférák, hanem az első tele van csillagokkal, s a többiekben is vannak csillagok, ugyanúgy Ott is sok mindent magukba foglalnának a mozgatók, és Ott volnának az igazabb dolgok. Ha viszont mindegyik szellemi lény kezdet, akkor a kezdetek véletlenségből adódnak. Akkor viszont miért vannak együtt, miért működnek nagy egyetértésben, létrehozva ezáltal az egész ég összhangját? És hogyan lehetséges, hogy az ég érzékelhető szféráinak száma megegyezik a szellemi szférákkal, a mozgatókkal? Továbbá hogyan lehetnek ez utóbbiak ilyen értelemben sokan, amikor pedig testetlenek, vagyis nincsen anyag, amely különválasztaná őket?

Így tehát a régiek közül azok, akik a legközelebb állnak Püthagorasz és követői, valamint Phereküdesz tanításához, a dolgok illetően természetét vallották. Voltak közöttük, akik írásban is kidolgozták tanításukat, mások nem írásban, hanem leíratlan beszélgetésekben [END-p237] mutatták be, és voltak, akik egyáltalán nem törődtek a közléssel.

10. Bebizonyítottuk tehát, hogy mindez így van. Az Egy nem más, mint a Létezőn-túli, amint azt fejtegetésünk megpróbálta megvilágítani, már amennyire lehetséges volt megvilágítani ezeket a dolgokat. Őutána következik a létező és a szellem, harmadik természetként pedig a lélek. Mármost amiképpen a dolgok természetében ez a hármasság érvényesül, azt kell gondolnunk, hogy mibennünk is ugyanígy van. Nem úgy értem, hogy érzékelhető mivoltunkban - mindezek ugyanis külön vannak az érzékelhető dolgoktól -, hanem az érzékelhető világon kívül, és pedig ugyanolyan értelemben kívül, ahogyan Azok is kívül vannak az egész égen. Ugyanígy van az emberek esetében is, és ebben az értelemben beszél Platón a belső emberről. Tehát a mi lelkünk is isteni dolog, és más természetből való, ugyanolyanból, mint amilyen a lélek egyetemes természete. A lélek pedig akkor teljes, ha szellem van benne. A szellem vagy a gondolkodó szellem, vagy az, amelyik lehetővé teszi a gondolkodást. Mármost aligha téved az, aki a léleknek ezt a gondolkodó részét, amelynek a

gondolkodáshoz semmiféle testi szervre nincs szüksége, hanem saját működését tisztán őrzi, különben nem is tudna tisztán gondolkodni - tehát ha ezt mint különállót, amely nem keveredett el a testtel, az első, vagyis a szellemi világba helyezi. Mert nem szabad neki helyet keresnünk és oda rögzítenünk, hanem minden helyen kívül kell helyeznünk. Csakis így lehet magában való, kívülálló és anyagtalan, ha egymagában van és a testi természetből semmi sincsen benne. Ezért mondja Platón [END-p238] a mindenségről, hogy alkotója még kívülről is körülvette lélekkel, a léleknek a szellemi világban maradó részére utalva. Mivelünk kapcsolatban pedig talányosan azt is mondja, hogy lelkünk legfontosabb részét a fejünk búbjára helyezte. És amikor a lélek és a test szétválasztására buzdít, nem térben érti, hiszen a lélek természete szerint külön van a testtől, hanem a buzdítás arra vonatkozik, hogy a lélek ne hajoljon a test felé, ne engedjen a képzeletnek, és viselkedjék idegenként a testtel szemben, hátha fölvihetné az ember a lélek másik fajtáját is, és egyesíthetné a fentivel azt, amelyik belőle ideköltözött, amely egyedüli alkotója és mívese a testnek, és a testtel van elfoglalva.

11. Mivel a gondolkodó lélek az igazságos és szép dolgokról gondolkodik, és gondolkodása azt kutatja, hogy ez vagy az igazságos-e, szép-e, szükségképpen lennie kell valamiféle állandó igazságnak, amelyből a lélek gondolkodása is ered. Különben hogyan tudna minderről gondolkodni? És tekintve, hogy a lélek hol gondolkodik ezekről, hol nem, szükségképpen bennünk kell lennie annak a szellemnek, amely nem gondolkodik, hanem örökké magában hordozza az igazságot, és bennünk kell lennie a szellem kezdetének és okának, az Istenségnek is. Nem mintha osztható lenne, hanem megmarad önmagában - nem térbeli módon - és közben mégis sokakban szemlélhető mindenkiben, aki képes befogadni Őt, mint másik önmagát. Amiképpen a kör középpontja is önmagában van, de a körön belül az összes kisebb körnek ugyanott van a középpontja és a sugarak minden egyedi pontot összekötnek vele. Mármost mibennünk is van egy ilyen pont, ezen keresztül érintke- [END-p239] zünk Ővele, ezen keresztül tartozunk Őhöz és függünk Őtőle. És Őbenne lakozunk, amennyiben minden törekvésünk Őfelé vonz bennünket.

12. Hogyan lehetséges tehát, hogy ekkora dolgok vannak a birtokunkban és mi mégsem vesszük észre, hanem ezek a dolgok többnyire nem nyilvánulnak meg bennünk, és vannak, akikben egyáltalán nem? Azok ott örökké önnön tevékenységükben nyugszanak, a szellem, valamint az, ami a szellem előtt van, örökké önmagában, és ugyanígy a lélek is, az örökmozgó. Csakhogy nem úgy van, hogy minden, ami a lélekben van, már érzékelhető is, hanem csak akkor jut el hozzánk, amikor bekerül az érzékelés körébe. Mindaddig azonban, amíg valamely lelki tevékenység nem jutott el az érzékeléshez, addig még nem járta át az egész lelket. Így tehát még nem is tudhatunk róla, hiszen mi az érzékelésben élünk, és nem a lélek egy része, hanem az egész lélek vagyunk. Továbbá, mivel minden egyes lélekrész örökké eleven, ezért örökké végzi magában a maga dolgát, de mi csak akkor szerzünk róla tudomást, ha átadás és felfogás történik. Tehát ahhoz, hogy fel is foghassuk azt, ami

ily módon bennünk van, a felfogóképességet is befelé kell irányítani, és el kell érni, hogy figyelmét arrafelé fordítsa. Amikor valaki arra vár, hogy meghalljon egy hangot, amelyet hallani szeretne, a többi hangoktól elzárkózva fülét arra a hallható hangoknál jobb hangra hegyezi, hátha megérkezik végre. Ugyanígy ebben az esetben is el kell fordulnunk az érzékelhető hangoktól és csak annyira figyelni rájuk, amennyire feltétlenül szükséges, a léleknek a felfogásra szolgáló erejét pedig tisztán meg kell őrizni, hogy készen álljon a felülről érkező hangok meghallására. [END-p240]

*forrás: Plótinosz. „A három eredendő valóságról.” in *Az egyről, a szellemről és a lélekről.**

Válogatott filozófiai írások. Ford. és a jegyzeteket írta Horváth J. és Perczel I. (Budapest: Európa
Kiadó, 1986), 223-240.